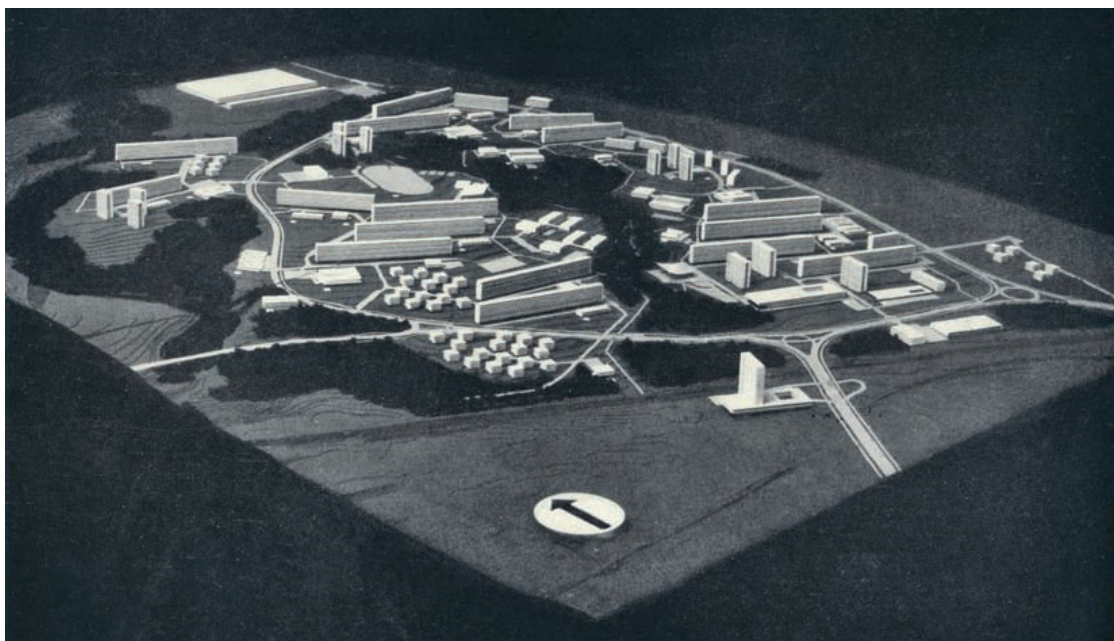


Obytný soubor Lesná. Trnitá cesta panelového sídliště k památkové ochraně

Jana KOŘÍNKOVÁ

ANOTACE: Příspěvek je zaměřen na představení souboru výtvarných děl nacházejících se v prostoru brněnského sídliště Lesná, na dosavadní pokusy o památkovou ochranu tohoto unikátního obytného souboru včetně jeho výtvarných realizací a na roli místních občanských iniciativ v tomto úsilí. Sídlíště Lesná bylo vybudováno podle návrhu architektů brněnského Stavoprojektu Františka Zounka, Viktora Rudiše, Ladislava Voláka a Miroslava Dufka v letech 1962–1970.



1

Brněnské sídliště Lesná, reprezentativní obytný soubor z 60. let minulého století, se v dnešní době stále častěji stává předmětem výzkumu, a to ať už formou monografického zpracování, nebo dílčích studií.¹ Komplexní přehled mapující vývoj sídliště od jeho založení do současnosti naposled představil Martin Maleček.² Výjimkou nejsou ani praktické výstupy vznikající na zahraničních pracovištích na základě terénního šetření, k němuž došlo během exkurzí.³ Informace o výstavbě Lesné pronikly za hranice Československa již v roce 1964, když se ve vlivném francouzském časopise *l'Architecture d'Aujourd'hui*⁴ objevila zpráva o výstavbě sídliště včetně fotografie modelu. Stalo se tak zásluhou brněnského architekta Jana Dvořáka, který byl v 60. letech jeho korespondentem. Hlavním důvodem rostoucího zájmu o tuto lokalitu je nepochybně kvalitní urbanistická skladba samotného obytného celku, jehož architektonickou podobu sice značně poškodily dodatečné zásahy realizované v posled-

■ Poznámky

1 Ze socio-ekonomického a demografického hlediska se sídlištěm Lesná zabývala Pavlína Lesová, viz LESOVÁ, Pavlína. *Brněnská sídliště*. Brno, 2011, 78 s. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav. 06-06-2011. S. 36–37. Urbanistickou strukturou Lesné se zabýval architekt Lukáš Pecka, viz PECKA, Lukáš. *Brněnská sídliště a jejich urbanistická struktura*. Brno, 2013. Disertační práce (Ph.D.). Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, Ústav navrhování I. S. 238.

2 MALEČEK, Martin. *Sídliště Lesná – unikátní příklad panelového obytného celku*. In MIHOLA, Jiří; FILIP, Aleš. *Brno v proměnách staletí: kapitoly z dějin města pod Špilberkem*. Brno : Masarykova univerzita, 2014, s. 177–188. ISBN 978-80-210-6154-5.

3 V dubnu 2015 proběhla na Lesné exkurze studentů a pedagogů Institutu architektury při Technische Universität Wien pod vedením Michaela Kleina. Akce byla součástí projektu AKTION s názvem *Historie hromadné bytové výstavby v Československu a Rakousku* a cílem bylo praktické rozšíření výuky včetně zpracování semestrálního za-

Obr. 1. Fotografie modelu sídliště Lesná, kolem r. 1962. Převzato z: Kol. aut. *Lesná... Projekt*, cit. v pozn. 3. (Reprofoto: Jana Kořínková, 2015)

dání. Sídlíště ve stejném měsíci navštívila také skupina švýcarských studentů Haute école d'ingénierie et d'architecture Fribourg pod vedením profesorů Claude Matter a Jeana-Luca Rima. Z důvodu značného mezinárodního zájmu by jistě bylo přínosem zajistit překladovou publikaci, případně průvodce sídlištěm s uvedením základních informací. Klíčovými tiskovinami s doprovodným cizojazyčným textem tak i nadále zůstávají brožury věnované projektu a realizaci sídliště vydané Stavoprojektem koncem 60. let. Srov. Kol. aut. *Lesná – Nová obytná čtvrť města Brna: Projekt*. Brno : Stavoprojekt Brno, 1967, nepag. Bez ISBN. Kol. aut. *Lesná – Nová obytná čtvrť města Brna: Realizace*. Brno : Stavoprojekt Brno, 1969, nepag. Bez ISBN. **4** DVOŘÁK, Jan. *Nouvelles Solutions d'Urbanisme en Tchécoslovaquie. l'Architecture d'Aujourd'hui*. 1964/1965, roč. 35. ISSN 0003-8695.

ních letech – jedná se především o nástavby osmipodlažních deskových domů, dodatečnou montáž balkonů, které prakticky eliminovaly původně zdůrazněnou horizontalitu průčelí, zrušení dvou okrskových center občanské vybavenosti či zateplení fasád a radikální změnu jejich barevnosti –, který však díky nízkému zahuštění a unikátnímu začlenění přírodního prvku i nadále nabízí vysoký uživatelský standard, jehož neopakovatelnost si uvědomují především sami obyvatelé. Významný počín v tomto ohledu znamenalo vydání sborníku *Lesná – 50 let sídliště*⁵ v roce 2012, které realizovaly vlastním nákladem občanské iniciativy sídlící na Lesné. Zde byl mimo určující dokumenty a teoretické studie poprvé publikován i seznam a fotodokumentace výtvarných děl, která se nacházejí v prostoru sídliště, a to včetně objektů již zaniklých. K popularizaci Lesné nepochybně přispělo také rozhodnutí udělit Viktoru Rudišovi, autoru urbanistické koncepce sídliště, Poctu České komory architektů za rok 2010, k němuž, jak vyplývá ze zdůvodnění poroty, významným způsobem přispěla právě Lesná: „V případě tohoto výjimečného obytného celku s centrem vyhrazeným pouze pro pěší komunikaci bylo cílem Rudišova týmu navrhnout zahradní město, k němuž architektky inspirovala obytná čtvrť Tapiola ve finském městě Espoo. Prostorové kvality sídliště přijala nedávno za své i valná část jeho obyvatel, když vyzvali brněnský magistrát, aby zamezil dalšímu nežádoucímu zahušťování Lesné novou výstavbou.“⁶ Upozornění na snahu občanských iniciativ uchránit veřejná prostranství sídliště před dodatečnou zástavbou se pro nadcházející období ukázalo jako na-prosto klíčové.

Lesná se v posledních letech stala místem zrodu občanských iniciativ, které si předsevzaly chránit architektonické a urbanistické kvality tohoto obytného souboru před škodlivými vnějšími zásahy, ať už developerskými, krajinářskými či problémy plynoucími z Aktualizace Územního plánu města Brna.⁷ Před komunálními volbami v roce 2014 stála místní sdružení u vzniku politického hnutí Sdružení občanů Lesné (dále jen hnutí SOL). Tento nový politický subjekt následně získal prvenství ve volbách do zastupitelstva městské části Brno-sever, pod které územní celek spadá, a po přeskupení sil v koalici dosáhl v červnu 2015 na post starosty.⁸ K nejvýznamnějším počínům lokálních iniciativ z hlediska ochrany kulturního dědictví pak patří oficiální předání podnětu k prohlášení Lesné památkovou zónou 1. náměstkoví MK ČR v roce 2009, podání rozkladu vůči následnému zápornému stanovisku ministerstva a spolupráce s NPÚ ÚOP v Brně ve věci vyhotovení podkladů pro návrh na prohlášení souboru exterié-

rových výtvarných realizací kulturní památkou v průběhu roku 2010. První pokusy o nalezení způsobu ochrany sídliště Lesná nicméně učinili již jeho architekti, respektive Viktor Rudiš, v roce 2004. V následujícím textu bude předložen chronologický přehled dosavadních pokusů o zařazení Lesné mezi významné kulturní památky. Současně budou objasněny motivy pro toto snažení, které coby stmelující prvek významným způsobem přispěly k budování místní identity, jejíž vliv na politickou emancipaci místních obyvatel nemá dosud v českém prostředí obdoby. Nutno podotknout, že právě památkové hledisko a respekt k Lesné jakožto unikátnímu panelovému sídlišti v zeleni byly přímými součástmi volebního programu hnutí SOL, které zvítězilo v posledních komunálních volbách v městské části Brno-sever.

O sídlišti a jeho tvůrcích

Sídliště Za Tišnovkou, nesoucí od roku 1965 úřední název Lesná,⁹ bylo v době svého vzniku největší investiční akcí poválečné bytové výstavby nejen v Brně, ale i v celém Československu. Projekční práce byly svěřeny brněnskému pracovišti Stavoprojektu. Samotná realizace bytových domů a občanské vybavenosti spadá do let 1962–1970; s jistým zpožděním pak byla dokončena budova polikliniky na Halasově náměstí.¹⁰ V první polovině 70. let byla Lesná dále rozšířena o bytové domy na ulicích Třískalova a Barvy. Původní záměr se bohužel nepodařilo dokončit v plánovaném rozsahu – to se týká zejména tzv. jižního centra občanské vybavenosti. Území se dělilo na celkem pět částí. Tyto tzv. okrsky spadaly do kompetence architektů Ladislava Voláka (1. a 3. okrsek), Viktora Rudiše (2. a 5. okrsek) a Miroslava Dufka (4. okrsek). Na návrhu dopravního řešení spolupracoval Ivan Veselý. Vedoucím architektem celého projektu se stal František Zounek, spoluautor konstrukčního typu B 60, který je na Lesné použit u osmipodlažních deskových a dvanáctipodlažních věžových domů. Zounek zde zúročil své předchozí zkušenosti s experimentální bytovou výstavbou,¹¹ zejména s prvkovou typizací uplatňující celostenné panely, jež nasbíral jako člen pracovní skupiny B 60¹² fungující od počátku roku 1960 při brněnském podniku Pozemní stavby: „Základním úkolem této skupiny [bylo] provést projekt panelového domu, který by splňoval všechny ukazatele, kladené na úroveň bydlení, tak jak je projednával XI. sjezd KSČ. Skupina [měla] za úkol rozřešit tento problém jak z hlediska technologického a technického, tak z hlediska ekonomického. [Byla] to tedy skupina pracovníků výroby a projekce [...]“¹³ Nově vyvinutý typ B 60, který vznikl úpravou staršího gottwaldovského typu G 57, byl v roce 1961

nejprve otestován na brněnském sídlišti Juliánov. Architekt Viktor Rudiš zmiňuje, že se na Lesné šťastnou shodou okolností podařilo dosáhnout uvolnění přízemí domů pro provozní účely: „Zounek se v té době politicky angažoval. Když pak bylo třeba, mohl intervenovat a svůj vliv využít ve prospěch projektu. Prosadil například, že v přízemí nebyly umístěny by-

■ Poznámky

5 MALEČEK, Martin; VALENTOVÁ, Veronika; JEŘÁBEK, Miroslav (eds.). *Lesná – 50 let sídliště: historie, současnost, perspektivy: sborník příspěvků k výročí sídliště Lesná*. Brno : Občanské sdružení Obzor Lesná, 2012. [ISBN 978-80-260-2839-0](#).

6 POTÚČEK, Jakub. *Pocta ČKA 2010 – Viktor Rudiš* (tisková zpráva). Česká komora architektů. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <https://www.cka.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy-cka/pocta-cka-2011-viktor-rudis>.

7 Více informací včetně odkazů na činnost občanských sdružení zastřešených Radou občanských iniciativ k. ú. Lesná zde: Rada občanských iniciativ k. ú. Lesná. Hnutí SOL. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <http://www.solesne.cz/o-nas/rada-k-u-lesne>.

8 Starostou městské části Brno-sever se stal Martin Maleček, předseda Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná, o. s., srov. Hnutí SOL na radnici! Hnutí SOL. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <http://www.solesne.cz/aktuality/hnuti-sol-na-radnici>.

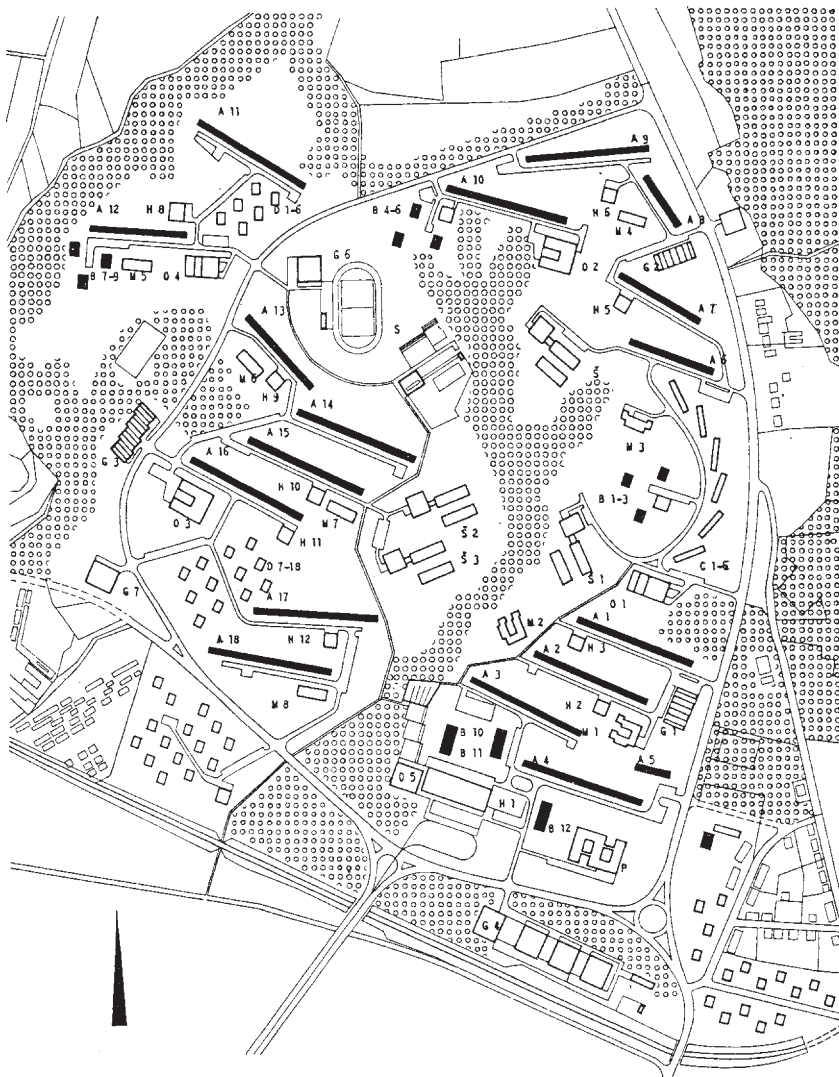
9 FLODROVÁ, Milena. „Poetika místa“ – k pojmenování ulic a náměstí na sídlišti Lesná. In MALEČEK, M.; VALENTOVÁ, V.; JEŘÁBEK, M., cit. v pozn. 5, s. 31.

10 Budova polikliniky byla dokončena v roce 1972, autorkou je Libuše Kopřivíková, spolupracovnice významného architekta brněnských nemocnic Miroslava Spurného. Dalším zdravotnickým zařízením, na němž se architektka autorsky podílela, je městská poliklinika v Blansku, jejíž otevření spadá do roku 1968.

11 K Zounkově experimentální bytové výstavbě prováděné technologií litého betonu patří třípodlažní bytové domy na Vinařské ulici z roku 1959 a obytný soubor na Křídlovické ulici v Brně z roku 1961, podrobněji viz ŽÁČKOVÁ, Markéta. Od nearchitektury k experimentu. Nástup panelové bytové výstavby v Brně mezi lety 1955–1960. In KORYČÁNEK, Rostislav; KOŘÍNKOVÁ, Jana; KRISTEK, Jan a kol. *Na prahu zítřka: brněnská architektura a vizuální kultura období socialismu = On the Threshold of Tomorrow : Architecture and Visual Culture in Brno During the Communist Era*. Brno : Vysoké učení technické v Brně, Fakulta výtvarných umění, 2014, s. 173–186. [ISBN 978-80-214-5092-9](#).

12 Vedoucím skupiny B 60 byl Jan Havránek (Pozemní stavby), k zakládajícím členům mimo již zmíněného Františka Zounka patřili architekti Očadlík a Šifalda (Stavoprojekt Brno), Otakar Meluzín (Vysoké učení technické v Brně) a inženýři Pek a Vrbecký (Jihomoravská Prefa), srov. Skupina B 60. *Pozemstav buduje: časopis pracujících o. p. Pozemní stavby Brno*. 1960, roč. 7, č. 7 (23. 2. 1960), s. 2. Bez ISSN.

13 Tamtéž.



2

Obr. 2. Viktor Rudiš; Ivan Veselý; František Zounek, urbanistická situace sídliště Lesná, kolem r. 1962. Převzato z: Kol. aut. Lesná... Projekt, cit. v pozn. 3. (Reprofoto: Jana Kořínková, 2015)

ty, ale pouze domovní vybavení, což bylo tehdy zcela neobvyklé řešení.¹⁴ V Juliánově jsou však byty ještě do přízemí začleněny.¹⁵ Pro čtyřpodlažní zděné bodové domy na Lesné Zounek využil modifikovaný typ T 02 B; panelová bytová výstavba 70. let na ulicích Trískalova a Barvy byla provedena typem T 06 B. Výrazný urbanistický prvek tvořily nejen objekty občanské vybavenosti, tzv. okrsková centra služeb Lučina, Polana, Dukát a Obzor, ale také budovy jeslí, mateřských a pavilonově řešených základních škol, které byly citlivě zasazeny do svažitého terénu.

K jednoznačným kladům sídliště bývá odbornou veřejností řazeno zakomponování existující vzrostlé zeleně, tzv. Čertovy rokly, do centra obytného souboru a koncentrace občanské vybavenosti při tomto zeleném pásmu, které umožňuje pohodlný pohyb pro pěší. Dále

pak existence okružní komunikace, díky které byla eliminována doprava z vnitřního prostoru obytné zástavby, a v neposlední řadě též důraz, jenž byl kladen na včasnou připravenost technické infrastruktury – dobovými slovy autorů: „Základní stavby technické vybavenosti se všemi komunikacemi jsou budovány v předstihu, který umožňuje ekonomický a nerušený průběh bytové a občanské výstavby a vytvoření dobrého obytného prostředí ihned po odezdání staveb do užívání.“¹⁶ Charakteristika vznikající urbanistické struktury sídliště z roku 1967 prozrazuje, že dnes oceňované aspekty tohoto obytného celku tvořily promyšlený systém již ve fázi jeho návrhu a že práce s terénní modelací, dopravním řešením či rozvržením zástavby nebyla v žádném případě řešena intuitivně: „Lesná je situována v prostoru rekreačních lesů 3 km na sever od centra města Brna. Území se svažuje k jihu, je obklopeno a brzděno zalesněnými roklemi s panoramatickými pohledy na město a jeho krásné okolí. Velkoprostorová kompozice organizuje všechny obytné okrsky kolem zeleného přírodního útvaru, pěšího prostoru sídliště. Veškerá doprava,

včetně hromadné dopravy autobusy, je vedena po obvodní komunikaci; dovnitř sídliště zasahuje pouze obslužné vozovky. Tramvaj z města má být přivedena k hlavnímu centru umístěnému v těžišti pěšího pohybu obyvatel. [Hlavní neboli jižní centrum sídliště nebylo z finančních důvodů realizováno, zmíněná tramvajová linka se smyčkou ve spodní části Čertovy rokly ano. Pozn. autorky.] Architektonický koncept je založen na soustředění bydlení do minimálního počtu velkorozměrných obytných domů deskových a věžových s maximálním výhledem a osluněním. Kobercová zástavba bodovými obytnými domy je doplňujícím urbanistickým elementem. Občanské vybavení tvoří objekty 1–2podlažní, umístěné v souvislosti s pěším prostorem centrální zeleně. Rozhodujícími prvky prostorové kompozice jsou přírodní podmínky, společenské potřeby a technická progresse.¹⁷ Všechny tyto aspekty byly zohledněny Natašou Zounekovou při formulaci návrhu na prohlášení obytného celku Lesná městskou památkovou zónou v roce 2009.¹⁸ Zouneková v dokumentu navíc připomíná rozsáhlou výsadbu zeleně, která dnes – tedy půl století po jeho dokončení – do značné míry přispívá k naplnění původní myšlenky zbudování zahradního města pro 20 000 obyvatel po vzoru poválečného obytného souboru Tapiola ve finském městě Espoo, které měli Rudiš se Zounekem koncem 50. let možnost navštívit.¹⁹

Výtvarná díla v prostoru sídliště a otázka jejich památkové ochrany

V úvodu již bylo řečeno, že pro sídliště Lesná je příznačné množství výtvarných prvků, které tvoří neoddelitelnou součást zdejších veřejných prostranství. Tento soubor v dnešní

■ Poznámky

14 RUDIŠ, Viktor. Rozhovor ze dne 27. 11. 2003 (Viktor Rudiš, Petr Urlich, Beryl Filsaková, Petr Vorlík, Miloš Florián). In URLICH, Petr. Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků. Praha : Česká technika – nakladatelství ČVUT. 2006, s. 133–143. ISBN 80-01-03413-5. S. 133.

15 Srov. ŠANDERA, Jaroslav. B 60 se představuje. Pozemstav buduje: časopis pracujících o. p. 1960, roč. 8, č. 29 (19. 7. 1961), s. 1. Bez ISSN.

16 Kol. aut. Lesná... Projekt, cit. v pozn. 3.

17 Tamtéž.

18 ZOUNKOVÁ, Nataša. Návrh na prohlášení obytného celku Lesná v Brně za památkovou zónu. In MALEČEK, M.; VALENTOVÁ, V.; JERÁBEK, M., cit. v pozn. 5. S. 153–155.

19 Srovnání obou obytných celků se podrobně věnovala Lucie Zadražilová, srov. ZADRAŽILOVÁ, Lucie. Brněnská Tapiola: Sociokulturní pohled na brněnské sídliště Lesná a jeho vztah k finské Tapiole. In Kol. aut. Brno v minulosti a dnes: sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna. Brno : Krajské nakladatelství, 2013, s. 213–260. ISSN 0524-689x.

Obr. 3. Brno-Lesná (okres Brno-město), letecký pohled zachycující průběh výstavby sídliště Lesná – v popředí stavebníště okrskového centra Obzor a zděných bodových čtyřpodlažních domů, druhá polovina 60. let 20. století. Archiv Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná. (Reprofoto: Jana Kořínková, 2015)



3

době čítá téměř tři desítky výtvarných děl, ne všechna byla ovšem pořízena v rámci investiční akce Lesná. Klíčem k identifikaci realizací, které vznikly jako přímá součást sídliště, jsou osobnosti architektů Miroslava Dufka a především pak Viktora Rudiše. Jejich výběr jednotlivých autorů „kurátorským způsobem“ ovlivnil celkovou podobu výtvarného řešení veřejných prostranství a architektury veřejně přístupných budov na Lesné.²⁰ Jádrem celého souboru tvoří monumentální díla; mimo keramické, kovové a betonové plastiky se jedná o sérii tzv. dekorativních stěn, tedy o výtvarně zpracované funkční prvky, jejichž rolí bylo oddělit dětská hřiště od okolní zeleně. Výběru autorů a konzultace umístění jednotlivých objektů se ujal Viktor Rudiš. Začlenění výtvarného umění do architektury, respektive budov předškolního a školního vzdělávání, bylo v kompetenci jejich autora Miroslava Dufka.²¹

Umístění dekorativních stěn do venkovních prostor nově budovaných obytných celků ovšem není čistě brněnským specifickým, toto řešení se paralelně uplatňovalo i v zahraničí. Četné příklady je možné dohledat například ve Velké Británii, kde – stejně jako v Československu – docházelo od počátku 60. let ke státní, nikoliv však plošné podpoře spolupráce architektů a výtvarných umělců.²² Tento fenomén byl nejvýrazněji rozvíjen v tzv. nových městech, k jejichž zakládání docházelo od roku 1946 zejména v průmyslových oblastech. K nejspěšnějším modelům se dnes řadí institut tzv. „městského umělce“ [town artist, pozn. autorky], který byl nejprve zaveden na severu Skotska, konkrétně ve městech Cumbernauld (Brian Miller, 1962) a následně v Glenrothes (David Harding, 1968).²³ Úloha městských umělců spočívala jednak v jejich autorském podílu na nových výtvarných realizacích pro město, jednak v zapojení samotných obyvatel do vytváření jeho identity pomocí uměleckých intervencí.²⁴ Tento přístup byl mezi lety 1968–1978, tedy po dobu působení sochaře Davida Hardinga na pozici „town artist“, uplatňován v hornickém městě Glenrothes, kde se dnes nachází zhruba 130 výtvarných děl, z nichž čtyři od roku 2011 podléhají režimu památkové ochrany.²⁵ Na Lesné, stejně jako na celém území Československa, byl od poloviny 60. let realizován postup odlišný. Výběr umělce spadal do kompetence architekta a navržené dílo podléhalo schvalovacímu procesu Krajské umělecké ko-

mise Českého fondu výtvarných umění složené ze zástupců Fondu a Svazu československých výtvarných umělců. Rozhodovací proces mohl probíhat i ve speciálních komisích krajských národních výborů, přičemž jednání se v obou případech odehrávalo za účasti investora.²⁶ Samotné schvalovací řízení představovalo moment státní kontroly, který je mimo přímou participaci obyvatel dalším významným rozdílem mezi zdejší a zahraniční přístupem. Závazným se v roce 1965 stalo vládní usnesení č. 355/1965, které upravovalo nejen tento proces, ale k němu vydané prováděcí pokyny zároveň určovaly způsob financování výtvarného umění v architektuře a celkovou výši investic vyhrazenou pro výtvarná díla.²⁷

Kromě za nejasných okolností zmizelé skulptury Balvan Miloše Chlupáče z roku 1965, která se před rekonstrukcí objektu nacházela v atriu občanské vybavenosti Polana, a sochařsky ztvárněných herních prvků Čestmíra Kafky z druhé poloviny 60. let na ulici Nejedlého a Brožíkova je původní soubor výtvarných děl v prostoru sídliště zachován v takřka neporušené podobě. Naprostá většina z nich je dnes majetkem města. Péči Odboru kultury Magistrátu města Brna jsou realizace průběžně restaurovány, a to zejména s ohledem na výskyt vandalských zásahů.²⁸ První vlna oprav proběhla v roce 2008, během minulého roku byla opětovně restaurována dekorativní stěna

rý následně vyústil v dlouhodobější spolupráci. Během porizování soupisu výtvarných děl v prostoru sídliště Lesná v roce 2012 pomohl architekt určit autora dřevěných skulptur umístěných ve vestibulu ZŠ na ulici Blažkova a Nejedlého.

22 K tématu spolupráce architektů a výtvarných umělců ve Velké Británii po roce 1945 více viz ROSENBERG, Eugene (ed.). *Architect's Choice: Art in Architecture in Great Britain since 1945*. London: Thames and Hudson, 1992. ISBN 978-0500276587.

23 Další města, která světila výtvarné řešení veřejných prostranství výtvarným umělcům, jsou Livingston, East Kilbride, Stevenage, Rochdale, Peterborough a Northampton. Více viz HARDING, David. *Public Art in the British New Towns*. David Harding.net. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: http://www.davidharding.net/?page_id=13.

24 Ibidem.

25 Návrh památkové ochrany včetně zdůvodnění viz: Planning. Listed Buildings and Conservation Areas (Scotland). Act 1997: Buildings Of Special Architectural Or Historic Interest. Fife Council: Glenrothes Town Art Survey. *Fife Council*. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: http://admin.1fife.org.uk/uploadfiles/publications/c64_AdditionalItem-TownArtAppendixA.pdf. Průvodce po výtvarných dílech ve veřejných prostranstvích města Glenrothes zde: Glenrothes Town Art. Historic Scotland. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <http://www.historic-scotland.gov.uk/glenrothestownart>.

26 Více k tématu viz JANKOVIČOVÁ, Sabina. K některým otázkám monumentální tvorby na Slovensku. In KAROUS, Pavel (ed.). *Vetřelci a volavky: atlas výtvarného umění ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968–1989) = Aliens and Herons: a Guide to Fine Art in the Public Space in the Era of Normalisation in Czechoslovakia (1968–1989)*. Řevnice: Arbor vitae, 2013, s. 431–450. ISBN 978-80-7467-039-8; KOŘÍNKOVÁ, Jana. Čtyřprocentní umění? In Tamtéž, s. 452–459.

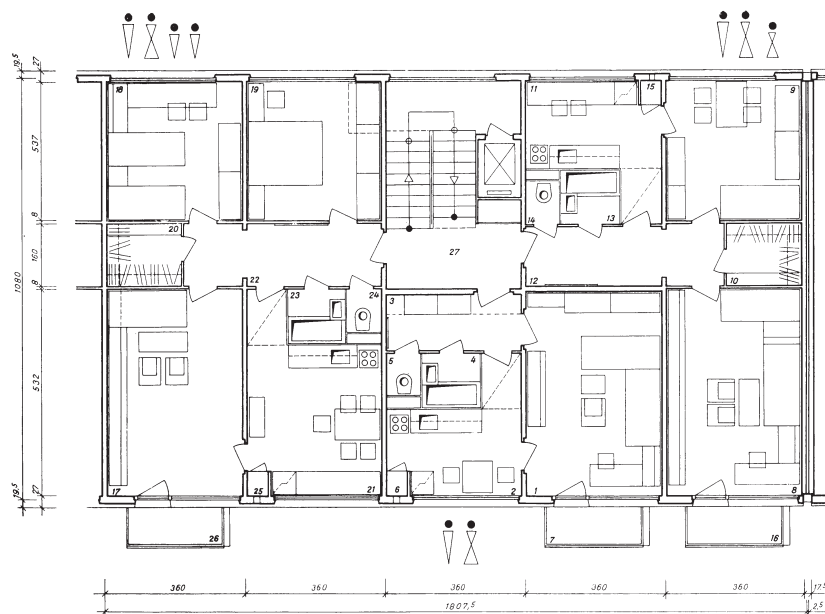
27 Tamtéž. K tomuto tématu naposled viz KRYŠTŮFEK, Jiří. Podmínky realizace uměleckých děl ve veřejném prostoru. In MRÁČKOVÁ, Markéta; ŠIMONOVÁ, Barbora; VEJVODA, Viktor (eds.). *Legenda o sídlišti*. Praha: Akademie výtvarných umění v Praze, 2014, s. 156–157. ISBN 978-80-87108-53-6.

28 Více o investicích Odboru kultury Magistrátu města Brna do obnovy výtvarného umění ve veřejných prostranstvích

■ Poznámky

20 K tomu více viz PAŽOUTOVÁ, Kateřina. Viktor Rudiš: rozhovor s architektem o brněnském sídlišti Lesná. *Prostor Zlín: výtvarné umění – architektura – historie – poesie*. 2004, roč. 11, s. 29–31. ISSN 1212-1398.

21 Informace o Dufkově výběru umělců byla konzultována s Tamarou Diviškovou, autorkou keramického reliéfu *Vrána*, který je umístěn na zídce zahrady dnešní MŠ Nejedlého. Dle ústního sdělení autorky se architekt obrátil na jihomoravskou pobočku Českého fondu výtvarných umění s žádostí o zprostředkování výběru umělce. Tímto způsobem došlo mezi Diviškovou a Dufkem k prvnímu kontaktu, kte-



4

Čestmíra Kafky na Arbesově ulici a bronzová plastika *Srdce* Zdeňka Makovského, která se nachází na Halasově náměstí před budovou polikliniky. Další problém, který se nepodařilo zcela úspěšně vyřešit, bylo statické narušení betonové stěny s keramickým reliéfem, který v roce 1966 navrhl brněnský malíř Pavel Navrátil. Během posledního restaurování v roce 2014 byl povětrnostními vlivy poškozený dekor sejmut a bohužel již nedošlo k jeho nahrazení. Značnou degradaci materiálu utrpěla segmentová betonová stěna navržená sochařem Zdeňkem Palcrem. Realizace byla osazena jako součást výzdoby okolí sportovní haly Tesla, jejímž autorem je Viktor Rudiš, a spadá tedy do majetku tělovýchovné jednoty, která dosud k myšlence restaurování objektu nedospěla. Nejvíce ohroženým dílem je v současnosti kovová plastika Ladislava Martínka *Ptáci*, zasazená do již nefunkčního a značně zchátralého vodního prvku v atriu centra Obzor, které se nachází v majetku akciové společnosti IMOS development, jež sousoší odmítá udržovat. V roce 2009 vyvolal plán této firmy vystavět na půdoryse přízemního centra, v jehož atriu se dílo nachází, tři šestnáctipodlažní bytové domy o 180 bytech nebývalý odpor veřejnosti.²⁹ Přestože byl spoluautorem předloženého projektu architekt Viktor Rudiš a navrhovanou změnu funkce a podoby objektu bylo možné chápat jako dodatečný autorský zásah, toto řešení se nakonec ukázalo jako příliš radikální.³⁰ Razantní přestavba nákupního střediska Obzor byla díky vzniklé situaci sice na několik let odložena, ale s revitalizací chátrajícího objektu je v blízké budoucnosti nutno počítat. Lze předpokládat, že tlak obyvatel bude směřovat k zachování půdorysného řešení a přísné regulaci počtu nadzemních podlaží. Z hlediska funkce

ce okrskového centra je naprosto nezbytné, aby zde byly i nadále koncentrovány služby ve formě menších prodejen, v ideálním případě i provoz kavárny s restaurací, která poslouží jako místo setkávání zdejší komunity. Mimo realizaci již zmíněných autorů se v exteriéru sídliště nacházejí díla brněnské sochařky Sylvie Lacinové (betonová dekorativní stěna, keramická plastika *Květ*, vápencová skulptura *Spoje*), malířů Bohumíra Matala (cihlová dekorativní stěna) a Jánuše Kubička (dvě betonové dekorativní stěny), sochařů Františka Šenka (betonová plastika *Spojení*), Jiřího Marka (*plastika na motivy poezie Antonína Trýba*) a keramické výtvarnice Tamary Diviškové (keramický reliéf *Vrána*, ozdobné prvky na stěnách přístřešků pro popelnice). Mezi původní výzdobu patří také prořezávaná dekorativní stěna z litého betonu od Ladislava Martínka osazená na Slavičkově ulici. Celkově je možné konstatovat, že se jedná o příkladně udržovaný soubor výtvarných děl vytvořených osobnostmi, které svým významem přesahují rámec regionu. V rámci zachování jeho úplnosti je v blízké budoucnosti nutné přistoupit k rekonstrukci prefabrikované stěny Zdeňka Palcra a plastiky *Ptáci* Ladislava Martínka. Která z institucí je však oprávněna v této věci vyjednávat se subjekty, v jejichž majetku se objekty nacházejí, je nanejvýš palčivou otázkou, stejně jako krytí nákladů spojených s nutnými opravami.

Jak již bylo zmíněno, katalogizace a fotodokumentace jednotlivých objektů byla provedena v průběhu roku 2011 a jejich seznam včetně odkazů na relevantní literaturu se stal podkladem pro návrh na prohlášení souboru exteriérových výtvarných děl v prostoru sídliště kulturní památkou. Tento materiál byl ve stejném roce zaslán tehdejšímu ředitelem NPÚ ÚOP

Obr. 4. František Zounek; Ladislav Volák, dispoziční řešení bytů (typ B 60), které bylo uplatněno v osmipodlažních deskových panelových domech v sídlišti Lesná, 1960. Převzato z: Kol. aut. *Lesná... Projekt*, cit. v pozn. 3. (Reprodukt: Jana Kořínková, 2015)

v Brně Petrem Kroupou Odboru památkové péče MKČR k posouzení.³¹ V následujícím roce byl soupis doplněn o již zaniklá díla a interiérové prvky. Tato pasportizace pak byla publikována ve sborníku *Lesná – 50 let sídliště*.³² K dnešnímu dni, tedy více než čtyři roky od podání návrhu, nebylo k této věci ze strany MK ČR vydáno závazné stanovisko. Jednou z příčin tohoto stavu je, že ministerstvo z procesních a legislativních důvodů³³ dosud nepři-

■ Poznámky

včetně fotodokumentace zde: Přehled opravených výtvarných děl a objektů drobné architektury v letech 2009–2014. Statutární město Brno. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni/odbor-kultury/prehled-opravenych-vytvarnych-del-a-objektu-drobne-architektury-v-letech-2009-2014/>.

²⁹ Autorská zpráva a vizualizace projektu zde: Rudiš a Rudiš architektonická kancelář: Přestavba kulturního a obchodního centra Obzor. Archiweb.cz. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2414>.

³⁰ Nutno podotknout, že návrh architektonického studia Rudiš a Rudiš vznikl ve snaze o zmírnění negativního dopadu na podobu Lesné, který představoval předchozí projekt firmy IMOS spočívající ve vybudování dvou novostaveb deskových domů o sedmi a osmi podlažích, jejichž hmota překračovala stávající půdorys Obzoru.

³¹ Dokument obsahuje celkem 16 položek, z toho 9 dekorativních stěn včetně dnes značně poničené panelové zdi Zdeňka Palcra situované pod budovou TJ Tesla (architekt Viktor Rudiš, projekt 1973, realizace 1974–1982). Mezi zbylých 7 realizací byla mylně zařazena i monumentální betonová plastika *Světlo pro lidstvo / Energie ve službách míru* autora Ctibora Bayera, která byla pořízena jako součást výstavby administrativní budovy brněnských tepláren na Okružní ulici (dnes Teplárny Brno, a. s.), přičemž zde nedopatřením není uveden žádný z keramických reliéfů Tamary Diviškové, které naopak s výstavbou sídliště přímo souvisely. Srov. dokument Brno-Lesná, soubor exteriérových výtvarných děl, k. ú. Lesná, okr. Brno-město, Jihomoravský kraj – návrh na prohlášení za kulturní památku ze dne 5. 4. 2011, NPÚ ÚOP v Brně, č. j. NPÚ-371/2715/2011, kopie dokumentu v archivu Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná.

³² KOŘÍNKOVÁ, Jana; MATUSZKOVÁ, Jitka. Seznam výtvarných realizací v sídlišti Brno-Lesná. In MALEČEK, M.; VALENTOVÁ, V.; JEŘÁBEK, M., cit. v pozn. 5, s. 95–103.

³³ Odbor památkové péče MK ČR v současné době eviduje 12 návrhů na vyhlášení památkové zóny (krajinné památkové zóny Třeboňsko a Kladrubské Polabí a 10 ves-



5

Obr. 5. Jánus Kubíček, dekorativní stěna (v pozadí budova TJ Tesla, architekt: Viktor Rudiš, projekt 1973, realizace 1974–1982), 1969, litý beton, 280 × 950 cm, Halasovo náměstí, Brno-Lesná. (Foto: Zdeněk Porcal, 2015)

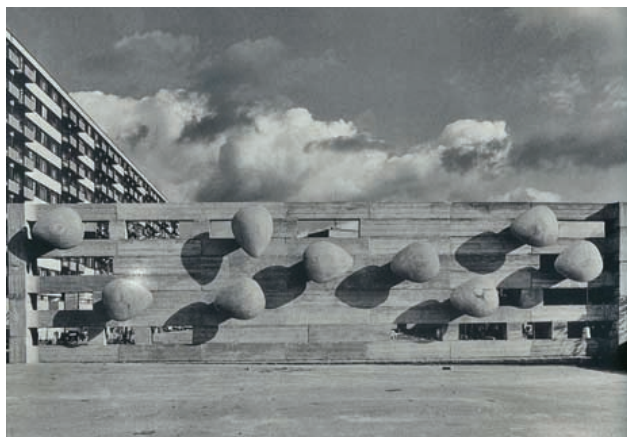
Obr. 6. Ladislav Martínek, Ptáci, 1969, svařované železo, 416 × 193 × 300 cm, v majetku společnosti IMOS development a. s., atrium okrskového centra Obzor, Fillova ulice, Brno-Lesná. (Foto: Břetislav Regner, 2011)

Obr. 7. Sylva Lacinová, dekorativní stěna, 1969, litý beton, 350 × 1500 cm, Jurkovičova ulice, Brno-Lesná. (Foto: Josef Tichý, 1969)

stoupilo k projednání již zmíněného návrhu na vyhlášení městské památkové zóny, které by se týkalo plošné ochrany sídliště, respektive jeho urbanistického řešení. Speciálně zřízená expertní Komise pro ochranu památkového fondu vzniklého ve druhé polovině 20. století,³⁴ která byla počátkem roku 2014 „ustavena jako poradní orgán generální ředitelky NPÚ s cílem definovat a kvalifikovaně pojmenovávat hodnoty architektury a uměleckých děl ve veřejném prostoru vzniklých po roce 1945, a to za účasti širší odborné veřejnosti“,³⁵ přitom dospěla k názoru, že „Hlavní hodnota Lesné spočívá [...] v unikátním urbanistickém konceptu a atraktivitě prostředí dané lokality doplněných souborem výjimečně kvalitních uměleckých děl ve veřejném prostoru od předních československých umělců (Jánus Kubíček, Čestmír Kafka, Sylva Lacinová-Jílková, Bohumír Matal, Zdeněk Palcr aj.). Komise diskutovala i otázku současného stavu jednotli-



6



7

vých objektů s řadou nevhodných novodobých úprav, nicméně se shodla, že hodnoty, které sídliště představuje, jsou natolik zásadní, že by měly být chráněny.“³⁶ Také Jiří Vajčner, ředitel Odboru památkové péče MK ČR, vychází z předpokladu, že problematiku památkové ochrany výtvarných realizací v sídlišti bude nutno řešit jako přímou součást návrhu na vyhlášení městské památkové zóny: „Vycházíme z toho, že tato výtvarná díla vycházejí z předem stanovené jednotné koncepce, funkčně souvisejí s dalšími prvky sídliště a v urbanistických prostorech se uplatňují v jisté konfrontaci velkých deskových domů (vnášejí sem lidské měřítko) – viz V. Palla, Projekt nové obytné čtvrti města Brna, Architektura ČSR XXVIII, č. 3.“³⁷ A dále dodává: „V případě, že by plošná ochrana nebyla realizována, což může být také jednou z alternativ, musel by se tento návrh řešit odděleně – důsledky tohoto násilného odtržení od podstaty zatím nedokážu predikovat.“³⁸ Z metodického hlediska se jedná o problém, jehož vyřešení je pro ochranu architektonických památek druhé poloviny 20. století naprosto klíčové. Jak již bylo řečeno, výtvarné umění tvořilo od roku 1965 do počátku 90. let povinnou součást investičního plánu staveb. V případě solitérních budov dosahuje mnohdy integrace takové míry, že lze dokonce hovořit o přímém podílu

■ Poznámky

nických památkových zón), jejichž projednávání bylo zahájeno v režimu tzv. opatření obecné povahy dle zákona č. 500/2004 Sb., který je závazný od roku 2013 a jehož časovou náročnost determinuje jak zákonem stanovený postup, tak z něj plynoucí zainteresovanost veřejnosti. Do roku 2013 bylo vyhlásování památkových zón ošetřeno samostatnou vyhláškou MK ČR. Projednávání památkové zóny Lesná bude zahájeno až po vyhodnocení připomínek k opatření obecné povahy, jejichž projednávání již bylo zahájeno. Za tuto informaci vděčím řediteli Odboru památkové péče MK ČR Jiřímu Vajčnerovi.

³⁴ Dle tiskové zprávy Generálního ředitelství NPÚ ze dne 9. 4. 2015 „členství v komisi přijali Ondřej Beneš, Karel Doležel (předseda), Matuš Dulla, Jiří Kotlík, Zdeněk Lukeš, Jakub Potůček, Martin Strakoš a Rostislav Švácha“. Srov. Expertní komise doporučila Národnímu památkovému ústavu chránit urbanismus sídliště Lesná, hotel International a Novou scénu Národního divadla. Národní památkový ústav [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <http://www.npu.cz/news/14021-expertni-komise-doporučila-narodnimu-pamatkovemu-ustavu-chranit-urbanismus-sidliste-lesna-hotel-international-a-novou-scenu-narodniho-divadla/>.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ E-mailová korespondence mezi autorkou a Jiřím Vajčnerem ze dne 23. 6. 2015.

³⁸ Tamtéž.

umění na architektonické kvalitě. U výzdoby veřejných prostranství spoluvytváří interakce obou oborů charakter místa. Nadcházejícím úkolem památkové péče je závčas vytipovat autentické prostředí, definovat jeho hodnoty a obratem tlumočit tato zjištění veřejnosti. Na příkladu Lesné, zejména na pokusu o konverzi centra Obzor, lze dobře sledovat, jak dokáže včasná informovanost o historii lokality, jejích kvalitách a záměrech autorů ovlivnit uvažování developerů. Do anonymního prostředí, kde stavby a díla neznají autora, je jistě možné zasáhnout s větší razancí než tam, kde existuje pocit dozoru uvědomělé veřejnosti a původních architektů.

Je velmi pravděpodobné, že MK ČR vzhledem k množství druhotných zásahů do architektonického – nikoliv však urbanistického – řešení sídliště namísto vyhlášení městské památkové zóny doporučí alternativní postup, a to vypracování regulačního plánu, který by zajistil ochranu území a zachování jeho stávajících hodnot formou stanovení podrobných podmínek pro jeho využití dle § 61 zákona o územním plánování a stavebním řádu č. 183/2006 Sb., který říká: „Regulační plán v řešené ploše stanoví podrobné podmínky pro využití pozemků, pro umístění a prostorové uspořádání staveb, pro ochranu hodnot a charakteru území a pro vytváření příznivého životního prostředí. Regulační plán vždy stanoví podmínky pro vymezení a využití pozemků, pro umístění a prostorové uspořádání staveb veřejné infrastruktury a vymezení veřejně prospěšné stavby nebo veřejně prospěšná opatření.“³⁹ Vypracování regulačního plánu stejně jako vyhlášení statutu památkové zóny jsou z právního hlediska řešeny institutem opatření obecné povahy, kdy účastníkem řízení je kromě vlastníka nemovitosti také blíže neurčený počet osob, přičemž „K návrhu opatření obecné povahy může kdokoli, jehož práva, povinnosti nebo zájmy mohou být opatřením obecné povahy přímo dotčeny, uplatnit u správního orgánu písemné připomínky nebo na veřejném projednání ústní připomínky. Správní orgán je povinen se připomínkami zabývat jako podkladem pro opatření obecné povahy a vypořádat se s nimi v jeho odůvodnění“.⁴⁰ Z procesního hlediska se tedy jedná o analogický postup; hlavním problémem je ovšem ono zmíněné „násilné odtržení od podstaty“, jelikož regulační plán neošetřuje ochranu samotných výtvarných realizací, z nichž například dekorativní stěny plní kromě estetické funkce také roli funkčních prvků (oddělují dětská hřiště od zeleně a parkovacích stání), a jsou tedy neoddelitelnou součástí architektonické koncepce sídliště. Předchozí rozbor dobové legislativy definující způsob uplatňování výtvarného umění v architektuře navíc dokazuje, že neexistuje důvod, aby byla díla pořízená z celkové

ho rozpočtu investiční akce, navíc na základě doporučení architektů sídliště, vnímána jako druhotný doplněk celkového řešení obytného souboru. V tomto ohledu je jistě vhodné uvažovat o Lesné v kategorii tzv. gesamtkunstwerku, byť se jej navzdory vynaloženému úsilí jeho autorů nepodařilo dochovat ve zcela autentickém stavu. V souvislosti s váháním nad způsobem ochrany sídliště jakožto celku se nabízí otázka, zda se s ohledem na dodatečné zásahy provedené po roce 1989 v dnešní době na našem území nachází stejně nebo více kvalitní obytný soubor z období 60. let, navíc doplněný sérií výtvarných děl, jehož urbanistická koncepce ilustrativně vypovídá o době svého vzniku a jehož aktuální podoba se přitom neodchýlíla od původní myšlenky. Budeme-li ovšem vycházet z předpokladu, že hodnota se definuje s ohledem na množství osob, které ji sdílejí, nemá dosud Lesná srovnání.

Pokusy o ochranu sídliště. Památkové hledisko a územní studie Lesná

Pro přehlednost nyní uvedme chronologickou rekapitulaci dosud učiněných pokusů o památkovou ochranu sídliště, včetně vydaných stanovisek. Dne 16. 4. 2004 zaslal Viktor Rudiš MK ČR dokument s názvem Návrh na zařazení obytné čtvrti Lesná do seznamu kulturních památek.⁴¹ Důvodem bylo architektovo znepokojení nad probíhajícími stavebními úpravami v sídlišti.⁴² „V současné době je Lesná ohrožena bezohlednou a brutální rekonstrukcí. Panelové domy jsou nadstavovány, okrsková centra přestavována pro jiné účely, jedno dokonce podle vydaného stavebního povolení bude demolováno a nahrazeno 5-ti podlažní komerční bytovou stavbou. V původním stavu je t. č. již pouze 1/3 sídliště. Ochrana před další devastací původních hodnot je tedy aktuální. Příslušný stavební úřad (Brno-sever) povoluje stavby bez ohledu na důsledky. Zákon o autorských právech není respektován a autoři sídliště nemají možnost do celého procesu zasahovat. Rovněž útvar hlavního architekta ani Státní památkový ústav přes zájem o zachování Lesné nemají právní nástroj k její ochraně.“⁴³ O tři měsíce později si Odbor památkové péče MŠMT vyžádal ze strany NPÚ ÚOP v Brně odborné posouzení tohoto podnětu.⁴⁴ V srpnu 2004 obdrželo MŠMT doporučení NPÚ ÚOP v Brně vyzdvihující kvalitní urbanistické řešení a zdařilou integraci přírodního prvku: „Sídliště bylo po svém dokončení označeno jako nejlepší realizace svého druhu v tehdejší Československé republice a je dodnes považováno za příklad úspěšné realizace obytného komplexu. Pro urbanistickou hodnotu celého souboru i přes jeho současnou necitlivou rekonstrukci doporučujeme obytnou čtvrť Lesná prohlásit za kulturní památku.“⁴⁵ MK ČR však ještě téhož roku vydalo zamítavé

stanovisko, v němž doporučuje chránit Lesnou režimem památkové zóny, jelikož s ohledem na své urbanistické hodnoty stále ještě splňuje patřičné požadavky; o otázce architektonických kvalit nebylo diskutováno.⁴⁶

Místo aby byl požadavek vyslyšen, NPÚ ÚOP v Brně nepodniklo žádné další kroky a následovalo z dnešního hlediska těžko pochopitelné pětileté období nečinnosti, které bylo ukončeno až v roce 2009, kdy dcera hlavního architekta sídliště Nataša Zouňková vypracovala návrh na prohlášení obytného celku Lesná za památkovou zónu a návrh na prohlášení okrskového centra Obzor kulturní památkou.⁴⁷ Oba dokumenty byly v dubnu téhož roku prostřednictvím místních občanských iniciativ oficiálně předány 1. náměstkovi ministra kultury České republiky přímo na Lesné v prostorech centra Obzor. Přestože byly tyto podněty podpořeny kladným stanoviskem NPÚ ÚOP v Brně, MK ČR shledalo v roce 2010 „areál Obzor esteticky a kulturně-historicky bezcenným“.⁴⁸ K dnešnímu dni podpořila úsilí o vyhlášení městské památkové zóny řada osobností, jako jsou brněnští historikové architektury Jan Sedlák⁴⁹ a Dušan Rie-

■ Poznámky

39 Předpis č. 183/2006 Sb., zákon o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon). Zákony pro lidi.cz. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-183>.

40 Opatření obecné povahy, § 172 odst. 4 zákona č. 500/2004 Sb. (správní řád). Business center.cz. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: http://business.center.cz/business/pravo/zakony/spravni_rad/cast6.aspx.

41 Kopie dopisu Viktora Rudiše adresovaného MK ČR č. j. 6845/2004 ze dne 16. 4. 2004 se nachází v archivu Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná.

42 Na problematický přístup k regeneraci sídliště již dříve veřejně upozornil architekt František Zounek. Srov. ZOU-NEK, František. Jeden z pohledů na bydlení v panelových domech. *Stavba: Časopis pro stavební umění a detail*. 2000, roč. 7, č. 5, s. 42–46. ISSN 1210-9568.

43 Tamtéž.

44 Žádost o odborné posouzení podnětu k navržení obytné čtvrti Lesná v Brně za kulturní památku, dopis MK ČR č. j. 6845/2004 adresovaný NPÚ ÚOP v Brně ze dne 9. 7. 2004.

45 Navržení obytné čtvrti Lesná v Brně za kulturní památku, vyjádření NPÚ ÚOP v Brně k žádosti MK ČR č. j. 6845/2004 ze dne 18. 8. 2004.

46 MALEČEK, Martin. Úvod k přílohám. In MALEČEK, M.; VALENTOVÁ, V.; JEŘÁBEK, M., cit. v pozn. 5, s. 128.

47 ZOUNKOVÁ, N., cit. v pozn. 18.

48 MALEČEK, M., cit. v pozn. 46.

49 Jan Sedlák, Stanovisko k zapsání sídliště Lesná v Brně do Ústředního seznamu nemovitých kulturních památek ze dne 7. 2. 2010, dokument v archivu Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná.



8

Obr. 8. Brno-Lesná (okres Brno-město), letecký pohled na současný stav sídliště Lesná (centrum Obzor nad čtyřpodlažními bodovými domy). Převzato z: BERGER, Jiří. Brno z nebe. Brno : Starý most, 2007. ISBN 978-8025405154. S. 145. (Reprofoto: Jana Kořínková, 2015)

Obr. 9. Brno-Lesná (okres Brno-město), letecký pohled na sídliště Lesná (montáž lodžii narušuje původně zdůrazněnou horizontalitu průčelí, deskový dům na ulici Brechtova již s dodatečnou nástavbou patra). Převzato z: BERGER, Jiří. Brno z nebe. Brno : Starý most, 2007. ISBN 978-8025405154. S. 147. (Reprofoto: Jana Kořínková, 2015)

dl⁵⁰ či architekti Ivan Ruller a Josef Němec.⁵¹

V červenci 2009 se Občanské sdružení pro životní prostředí na Ježkové obrátilo na náměstka primátora města Brna Martina Andera s žádostí o zpracování regulačního plánu Lesná a zamezení jakékoliv další bytové výstavbě uvnitř Lesné s tímto doporučením: „Je možné v tomto ohledu navázat na územně plánovací dokument autorů Lesné Ing. arch. Františka Zounka a Ing. arch. Viktora Rudiše z roku 1998 (Lesná – regulační studie), s nutným doplněním o Majdalenky, které dnes tvoří s původní Lesnou nedílný územní a funkční celek.“⁵² Tyto snahy vyústily v roce 2010 ve vznik Územní studie s regulačními prvky – obytný soubor Lesná, jejíž vypracování zadalo Statutární město Brno architektonickému studiu ATELIER RAW, spol. s r. o.⁵³ V roce 2011 iniciovalo stejné občanské sdružení pořízení soupisu výtvarných realizací ve veřejném prostoru sídliště a jejich návrh na prohlášení za kulturní památku, který byl následně ze strany NPÚ ÚOP v Brně dopsán a předložen MŠMT.⁵⁴

V roce 2013 Generální ředitelství NPÚ konstatovalo, „že poškození areálu Lesné je natolik závažné, že prohlášení za památkovou zónu nebude ze strany GR NPÚ podporováno. [...]“,

nicméně „počátkem roku 2014 Rada občanských iniciativ Lesná opět vyvinula aktivitu ohledně prohlášení Lesné za městskou památkovou zónu a GR NPÚ přislíbila, že návrh bude předložen nové komisi pro architekturu při GR NPÚ.“⁵⁵ K významnějšímu posunu ve vyjednávání pak došlo v průběhu roku 2014, kdy nejprve ředitel Památkové inspekce MK ČR Martin Zídek vyvrátil obecně přijímaný výklad ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 20/1987, o státní památkové péči, spočívající v přesvědčení, že památková zóna může být vyhlášena pouze v místě výskytu již existující kulturní památky: „Předpokladem pro vymezení památkové zóny [dle výše zmíněného zákona] je skutečnost, že jde o území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty. [...] Předpoklady k prohlášení za památkovou zónu podle § 6 odst. 1 zákona o státní památkové péči považují za 3 alternativy, přičemž postačí, když daný sídelní útvar nebo jeho část, které mají být vymezeny jako památková zóna, splňují jeden z těchto předpokladů, nikoliv všechny, popř. 2 z těchto předpokladů.“⁵⁶

Tento výklad brzy otevřel prostor k dalšímu vyjednávání. NPÚ ÚOP v Brně vydal po schůzce s předsedou Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná k prohlášení Lesné městskou památkovou zónou podrobně zdůvodněné kladné stanovisko⁵⁷ a Generální ředitelství NPÚ svolalo již zmíněnou expertní Komisi pro ochranu pa-

■ Poznámky

50 RIEDL, Dušan; DOLEŽAL, Ludvík. Brněnské sídliště Lesná usiluje o vyhlášení městskou památkovou zónou. ERA 21. 2010, roč. 14, č. 1, s. 13. ISSN 1801-089x.



9

51 Ivan Ruller – Josef Němec, Brno, obytná čtvrť Lesná – vyjádření k podnětu na prohlášení za památkovou zónu ze dne 28. 11. 2013, dokument v archivu Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná.

52 Žádost o zpracování regulačního plánu Lesná a zamezení jakékoliv další bytové výstavbě uvnitř Lesné. In MALEČEK, M.; VALENTOVÁ, V.; JEŘÁBEK, M., cit. v pozn. 5, s. 143. K tématu regulační studie vypracované Zounkem a Rudišem více zde: MALEČEK, Martin. Sídlíště Lesná – unikátní příklad panelového obytného celku. In MIHOLA, J.; FILIP, A., cit. v pozn. 3, s. 186–187. ISBN 978-80-210-6154-5.

53 Územní studie s regulačními prvky – obytný soubor Lesná byla v roce 2012 aktualizována. Podrobná dokumentace je k nahlédnutí na webových stránkách Statutárního města Brna – Odbor územního plánování a rozvoje, viz: Územní studie s regulačními prvky Obytný soubor Lesná – aktualizace – 2010, 2012. Statutární město Brno. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <https://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-rozvoje-mesta/odbor-uzemniho-planovani-a-rozvoje/dokumenty/upp/uzemni-studie-lesna-aktualizace/#c4461480>.

54 Brno-Lesná, soubor exteriérových výtvarných děl, k. ú. Lesná, okr. Brno-město, Jihomoravský kraj – návrh na prohlášení za kulturní památku ze dne 5. 4. 2011, NPÚ ÚOP v Brně, č. j. NPÚ-371/2715/2011, kopie dokumentu v archivu Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná.

55 Obě citace viz: Vyjádření podle ustanovení § 32 odst. 2 zákona č. 20/87 Sb. o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Věc: Brno, Brno-město, Jihomoravský kraj, návrh na prohlášení sídliště Lesná za městskou památkovou zónu ze dne 20. 3. 2014, NPÚ ÚOP v Brně, kopie dokumentu v archivu Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná.

56 E-mail Martina Zídka adresovaný Radě občanských iniciativ k. ú. Lesná ze dne 3. 1. 2014, archiv Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná.

57 Vyjádření podle ustanovení § 32 odst. 2 zákona č. 20/87 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Věc: Brno, Brno-město, Jihomoravský kraj, návrh

mátkového fondu vzniklého ve druhé polovině 20. století, která doporučila „hledat způsob plošné ochrany tohoto ukázkového sídlištního celku a rovněž navrhla chránit soubor uměleckých děl jako celek“.⁵⁸ Následně vyzvalo MK ČR brněnské pracoviště NPÚ k vypracování návrhu režimu ochrany obytného souboru Lesná. Problematika byla poté projednána komisí složenou ze zástupců Jihomoravského kraje, NPÚ ÚOP v Brně a Magistrátu města Brna a vzniklý dokument byl ze strany NPÚ ÚOP v Brně dne 9. 9. 2014 odeslán Odboru památkové péče MK ČR, kde z již popsanych procesních důvodů stále čeká na projednání. V souvislosti s průběhem přípravy návrhu pak Lesnou navštívil dne 11. 9. 2014 ministr kultury České republiky Daniel Herman, který zde vyslovil otevřený souhlas s myšlenkou vyhlášení městské památkové zóny. „[...] Lesná koresponduje se světovou architekturou jedinečného charakteru a je na místě ji zachovat. K oblasti musíme přistupovat s úctou. Nebylo by šťastné narušovat urbanistické celky nějakou nevhodnou stavbou a výškovými budovami, které se nehodí do okolí. Není ale možné znehybnět život lidí. Je potřeba chránit místo před nevhodnými zásahy, ale ne na úkor obyvatel,“ upozornil Herman. Dodal, že o vyhlášení památkové zóny na Lesné bude ministerstvo jednat s městskou částí, magistrátem a také Jihomoravským krajem.⁵⁹ Bude jistě zajímavé sledovat, zda a do jaké míry bude konečně stanovisko Odboru památkové péče MK ČR korespondovat s názorem ministra resortu. Lze očekávat, že jedním z argumentů hovořících proti vyhlášení památkové zóny bude nedostatečná autenticita sídliště s ohledem na současný vzhled panelových domů.

První střešní nástavbu deskového domu provedla firma Stavoprojekta v roce 2000 na ulici Vaculíkova, došlo též k rekonstrukci fasády, která však imituje původní schéma. Další tři nástavby – stejně jako v předchozím případě se jedná o bytové domy v majetku města – byly realizovány na ulicích Brechtova, Blažkova a Heleny Malířové. Velmi problematický zásah do původně horizontálního řešení fasád představuje instalace vertikálních představených lodžii nejednotného rázu. Také otázka barevnosti objektů po zateplení je diskutabilní. Nové barevné schéma vždy odpovídá preferencím bytových družstev a zachování původního vzhledu nebylo ani zdaleka prioritou. S ohledem na špatné tepelné izolační vlastnosti panelových domů představuje instalace polystyrenového obkladu zvýšení kvality bydlení, které přináší značné energetické úspory, a jeho instalace je tedy vcelku pochopitelná. Do budoucna by však bylo vhodné uvažovat o eliminaci takto vzniklých „pasteláků“⁶⁰ a doporučit opětovné sjednocení barevného řešení fasád v duchu původního vzhledu. Je možné, že nejen sídliště Lesná by se

po takovémto zásahu posunulo blíže památkové ochraně. Z celkových čtyř center občanské vybavenosti jsou k dnešnímu dni zachována pouze dvě, Dukát a již zmíněný Obzor. Oba objekty se ovšem nacházejí ve značně neutěšeném stavu a rekonstrukce je dnes de facto nevyhnutelná. S ohledem na stavebně-technický stav je situace podobná i u objektu polikliniky na Halasově náměstí, jehož revitalizace podle návrhu architektonického studia Arch.Design je již v procesu přípravy. Další vysoce hodnotnou budovou je již zmíněná Rudišova sportovní hala TJ Tesla Brno, jejíž vzhled stále odpovídá původní podobě. V posledních letech byly také zatepleny objekty všech školních a předškolních zařízení.

K otázce stávající urbanistické struktury a výškovému a hmotovému rozvržení budov je možné konstatovat pouze dvě závažnější změny: novostavbu objektu Duchovní centrum P. Martina Středy a blahoslavené Marie Restituty na Nezvalově ulici z let 2002–2004, která je však umístěna na místě nerealizovaného římskokatolického kostela, jehož zbudování předpokládal Viktor Rudiš, a k budově TJ Tesla Brno přiléhající centrum služeb na Halasově náměstí, rovněž v místech, kde mělo být zbudováno z finančních důvodů nerealizované hlavní centrum občanské vybavenosti sídliště.

Zatímco o architektonické kvalitě typizovaných panelových domů lze obecně polemizovat – hlavními kritérii byla dobová ekonomická měřítko –, solitérní stavby představovaly příležitost k projevení autorského pojetí. Tuto tezi dnes beze zbytku naplňují jak dochované budovy center občanské vybavenosti a atriová poliklinika Libuše Kopřivkové, tak Rudišova sportovní hala s plaveckým bazénem. Jakmile bude přistoupeno k jejich rekonstrukci, dojde k nevratnému narušení autenticity sídliště, které se dnes dotýká převážně bytových domů. Poté už bude mít opravdu smysl hodnotit Lesnou pouze z urbanistického hlediska.

Závěrem

Je zjevné, že i přesto, že značná část odborné veřejnosti myšlenku vyhlášení městské památkové zóny v sídlišti podporuje, hnacím motorem pro toto opatření jsou především místní občanské iniciativy, jejichž koncentraci na Lesné lze zdůvodnit právě kvalitou obytného celku, který si své obyvatele za tímto účelem – tedy ke své ochraně – takřka „vychoval“. Jedenáctileté úsilí o získání statutu památkové ochrany je také možno vnímat jako vědomou snahu o vytvoření precedentu spočívajícího v rehabilitaci panelové bytové výstavby z období 60. až 80. let minulého století, a to především s ohledem na definici jejich kvalit a připsání myšlenky, že dané vlastnosti byly architektky a urbanisty v rámci možností poskytovaných dobovou praxí do koncepce obytných

souborů vědomě integrovány. Důležitou složku tvoří též koncepce výtvarného řešení sídliště, jejímž návrhem byli od poloviny 60. let pověřeni právě architekti. Výtvarná díla přitom často tvoří velmi zranitelnou součást veřejných prostranství, k čemuž přispívá nejen vandalismus, ale především nedostatečná evidence realizací patřičnými úřady a celkový přehled o majetkoprávních vztazích. Není bohužel výjimkou, že sousoší v dnešní době „postrádá“ svého majitele, tedy i investora do případných oprav, jako je tomu v případě monumentálního díla Dalibora Chatrného v brněnském sídlišti Starý Lískovec.⁶¹ Zdá se, že Lesné se tyto problémy dosud vyhýbaly. Sídliště bylo kladně hodnoceno prakticky od doby svého vzniku, péče Odboru kultury města Brna o výtvarná díla v exteriéru je také příkladná. Je však důležité připomenout si, že statut památkové ochrany, o který je od roku 2004 na Lesné usilováno, je širokou veřejností chápán zejména jako oficiální potvrzení hodnot, které je třeba v sídlišti zachovat, a že tento symbolický hold architektům není regulačním plánem možno kompenzovat.

Článek vznikl v rámci výzkumného projektu Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu (kód projektu DF13P010VV018), financovaného z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní a kulturní identity (NAKI).

■ Poznámky

na prohlášení sídliště Lesná za městskou památkovou zónu ze dne 20. 3. 2014, NPÚ ÚOP v Brně, kopie dokumentu v archivu Rady občanských iniciativ k. ú. Lesná.

⁵⁸ Expertní komise doporučila Národnímu památkovému ústavu chránit urbanismus sídliště Lesná, hotel International a Novou scénu Národního divadla. Národní památkový ústav [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <http://www.npu.cz/news/14021-expertni-komise-doporu-cila-narodnimu-pamatkovemu-ustavu-chranit-urbanismus-sidliske-lesna-hotel-international-a-novou-scenu-narodniho-divadla/>.

⁵⁹ ČTK. Ministr Herman se vyslovil pro vyhlášení památkové zóny na Lesné. Archiweb.cz. [cit. 2. července 2015]. Dostupný z WWW: <http://www.archiweb.cz/news.php?type=&action=show&id=16188>.

⁶⁰ Slovo „pastelák“ se u veřejnosti v poslední době vžilo jako označení revitalizovaného panelového domu – „paneláku“ – opatřeného novým barevným nátěrem v pastelových barvách.

⁶¹ O skutečnosti, že sousoší *Pět segmentů kruhu* (1982) na ulici Labská v brněnském sídlišti Starý Lískovec není evidováno v majetku města Brna, autorku informovala dcera Dalibora Chatrného Dana Chatrná, která nechala v červenci 2015 realizaci restaurovat vlastním nákladem.